پێشهاتەکانی سووریا و لێکەوتە ناوخۆیی و هەرێمییەکانی..
شەرکۆ کرمانج

چەند ڕۆژێک پێش ئێستا هەیئەی تەحریری شام کە ڕێکخراوێکی تیرۆریستی نزیک لە تورکیا-یە و پاشخانی دەگەڕێتەوە بۆ ڕێکخراوەکانی قاعیدە و داعش، هێرشی کردە سەر شاری حەلەب، دووەم گەورەشاری سووریا. لە ماوەیەکی کەم سوپای سووریا شکا و شارەکەی چۆڵکرد، ڕێک وەک ئەوەی لە ٢٠١٤ دا لە موسڵ ڕوویدا. ئێستا، کەم تا زۆر، تەواوی شارەکە بە فڕۆکەخانە و شوێنە ستراتیجییەکان لە ناو شار و دەوروبەری کەوتۆتە دەست گرووپەکەی هەیئەی تەحریر شام و هاوپەیمانەکانی. هاوکات، بە پشتیوانیی ڕاستەوخۆی تورکیا، لە باکووری پارێزگای حەلەب، وردتر بڵێین لەو ناوچانەی کە پێشووتر تورکیا و گرووپی سوپای سووریای ئازاد داگیری کردبوون، هێرشیانە کردە سەر ئەو دەڤەرانەی کە لەژێر دەسەڵاتی هەسەدە بوون. لە چەند ڕۆژی ڕابردوو، ئەوانیش پێشڕەفتی زۆریان کردووە و هێزەکانی هەسەدە وردە وردە ناوچەکانیان چۆڵ دەکەن. وێنە و نەخشە و جوگرافیا و پارسەنگی هێز تا ئێستا دەڵەمەییە، جارێ نازانرێت کە دۆخەکە چی بەسەر دێت، بەڵام سەختە بگەڕێتەوە پێش کەوتنی حەلەب. لەم بابەتە هەوڵدەدەین ڕۆڵ و کاریگەریی و دەرکەوتەکانی ئەم پێشهاتە نوێیە بە بکەرە سەرەکییە ناوخۆیی و هەرێمییەکان دەستنیشان بکەین.

سووریا، بەشار ئەسەد و ڕژێمەکەی

سەرەتا دەبێت ئەوە بڵێین کە ڕژێمەکەی بەشار ئەسەد لە دوای بەهاری عەرەبی و سەرهەڵدانی شەڕی ناوخۆ بە پشتیوانی سێ هێز و لایەن لەلێواری مەرگ گەڕایەوە. ڕاوێژ و پلان و بەشداری سوپای پاسدارانی ئێران و چەکدارەکانی حیزبوڵای لوبنانی لەلایەک و هێزی ئاسمانی ڕووسیا لە لایەکەی دیکە نەبا ڕژێمەکەی ئەسەد دەربازی نەدەبوو. ئێستاش ئەو داڕمانەی سوپاکەی ئەسەد ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە لاوازبوونی هەر سێ هاوپەیمانە سەرەکییەکەیەوەی هەیە. گورزە بەردەوام و کوشندەکانی ئیسرائیل لە چەند ساڵی ڕابردوو و کوشتنی دەیان ئەفسەری پلەبەرز و لێدانی سەدان بنکە و بارەگای سوپای پاسدارن لەناو سووریا، تواناکانی ئێرانی لە بەهاناوەهاتنی ئەسەد تەواو کز کردبوو. هاوکات، هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر حیزبوڵا و کوشتنی زۆربەی هەرە زۆری سەرکردەکانی، بە حەسەن نەسروڵا-وە،

لەگەڵ هەڵتەکاندنی ژێرخانی سەربازیی ئەو ڕێکخراوە هەم لە لوبنان هەم لە سووریا، ئەسەدی بێ بەش کرد لە بازووێکی بەهێز کە لە ٢٠١١ ەوە لە خەتی پێشەوە، نەک خەتی دواوەی، سوپای سووریا شەڕیان بەدژی هێزە سوننە-ئیسلامگەراکانەوە دەکرد. بێجگە لەمە، سەرقاڵبوونی هاوپەیمانە نێودەوڵەتییەکەی ئەسەد، ڕووسیا، بە شەڕی ئۆکرانیا، هەندەی دیکە بەرەی سووریا-ئێران-حیزبوڵڵای لە بەرانبەر هێزە نەیارەکانیان لاوازتر کردبوو.
لەپاڵ ئەمانە، ڕژێمەکەی ئەسەد و سوپاکەی ماندوون و گەلی سووریا-ش ئەگەر ڕێژەک لە ڕۆژان پشتیوانی حکومەتیان کردبێت لەبەر چاوی ڕەشی ئەسەد نەبووە بەڵکوو لەبەر مێژووی ڕەشی گرووپە جیهادی و سەلەفییەکانە کە بەشی هەرە زۆری ئۆپۆزسیۆنی سووریی پێک دێنن. ئەمەش وای کردووە کە جارجار شەقام پشتیوانی لەو گرووپانە بکات بەدژی سوپای سووریا.

تورکیا
لەم ڕووداوانەی ئەم دواییە، تورکیا بکەری سەرەکییە. ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، سەرۆکی تورکیا، دوای پاڵانەوەیەکی زۆر لە ڤلادیمێر پوتین، سەرۆکی ڕووسیا، لە ٢٠٢٠ بە ڕێککەوتنێک گەیشت کە هەرچی پاشماوەی گرووپە تیرۆریستی و جیهادی و سەلەفییەکان هەیە لە پارێزگای ئیدلیب داڵدە بدات. ئەمە لەو کاتە دابوو کە سوپای سووریا و ئێران و حیزبوڵا بە پاڵپشتی هێزی ئاسمانی ڕووسیا، حەلەب و ناوچەکانی دیکەی ژێر دەستی ئۆپۆزسیۆنی سووریا-یان یەک لە دوای یەک ڕزگار کرد. دیارە ئەوکات وا بڕیار بوو کە ناوچەکە لە چەک دابماڵدرێت، بەڵام جێبەجێ نەکرا. تورکیا لەو کاتەوە ئەو گرووپانەی ئیدلیب و ئەوانەش کە لە ناوچەکانی جەرابلس و ئەلباب و ئەعزاز و عەفرین، دوای دەرپەڕاندنی هێزە کوردییەکان و هەسەدە، داڵدە دابوون، ئامادە دەکات بۆ ڕۆژێکی ئاوا. پرسیارەکە ئەوەیە بۆ لەم کاتە؟
ئەوەی کە سیاسەتی دەرەوەی تورکیا لە ناوچەکە ئاراستە دەکات، پرسی کوردە. تورکیا بوونی کورد لە هەر شوێنێک وەک هەڕەشەیەکی وجودی دەبینێت، هەموو هەوڵێک دەدات بنبڕی بکات، ئەوەی بۆ نەکرێت گەمەی لاوازکردنی کورد دەکات. تورکیا پاڵنەری سەرەکی پشت ئەو جووڵەیەیە کە لەم ڕۆژانە لە حەلەب و سووریا هاتنە پێش. ئەو پێی وایە کە ئەمریکییەکان پشتیوانی کوردەکان دەکەن لە سووریا؛ ئێران و سووریا مامەڵەیان لەگەڵدا دەکەن، بەهێزیان نەکەن لاوازیان ناکەن. تورکیا هەلی بێهێزیی بەرەی ئێران و سەرقاڵیی ئەمریکای بۆ دەستاودەستکردنی دەسەڵات قۆزتەوە و دەیەوێت بە بەردێک چەندێک کۆشکەیەک بکوژێت.

یەکەم، کورد (هەسەدە) سەرقاڵی شەڕ بکات، ئەگەر بەشی کرا لەڕێگەی پڕۆکسییەکانییەوە گورزی لێ بوەشێنێت، وەک ئێستا لە تەلڕەفعەت و ڕۆژهەڵاتی حەلەب و ڕێگەی M4 دەبینرێت.
دووەم، ساڵێک زیاترە، تورکیا دەیەوێت دانوستان بکات لەگەڵ سووریا بە مەبەستی لاوازکردنی پێگەی کورد و گەڕانەوەی سوپای سووریا بۆ ئەو شوێنانەی کە هێزەکانی هەسەدە کۆنتڕۆڵیان کردووە، ئەسەد تا ئەمڕۆ نەهاتۆتە ژێر بار. ئەم هەوڵەی تورکیا بەو ئاراستەیەیە.
سێیەم، هەر لە ڕێککەوتنی ڕێڕەوی هیند-کەنداو-ئەوروپا (IMEC) کە وا بڕیار بوو بە ئیسرائیل-دا تێپەڕێت تا دەگاتە لێدانی حەماس و حیزبوڵا و پڕۆکسییەکانی دیکەی ئێران و دانوستانەکان، تورکیای تێدا کەنارگیر کراوە. ئەمەش تورکیای نیگەران و توڕە کردووە. ئەم جووڵەیەی تورکیا پەیامەکە بۆ هەمووان (ئیسرائیل، وڵاتانی کەنداو، ئەوروپا، ئەمریکا، تەنانەت هیندستان-یش) کە ئەمە ئێستاش یاریکەرێکی سەرەکین لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بێ ئەمە نە ئاشتی نە شەڕ ناکرێن.
چوارەم، تورکیا ماوەیەکە دەیەوێت پڕۆسەی ئاشتی لەگەڵ کورد لە باکوور زیندو بکاتەوە، بەڵام دەیەوێت بە کورد بڵێت کە ئەوە منم بڕیار لە مافەکانتان دەدەم چونکە ئەوە منم کە لە ناوچەکە نەک هەر لە باکوور بڕیاری شەڕ و ئاشتی دەدەم. بەکورتی دەیەوێت بە کورد بڵێت، کە وەک دەولەت باخچەلی گوتی، دەبێت بێن و خۆڕادەستی ئێمە بکەنەوە.

ئێران و حیزبوڵا و "بەرەی مقاوەمە"
ئەگەر شەڕی داعش و دەرکەوتەکانی، هێزی ئێرانی گەیاندبێتە ترۆپک، ئەوا شەڕی غەززە و لێدانە جەرگبڕەکانی حیزبوڵا و حەماس تواناکانی ئێرانی هێندە دابەزاندووە کە مەگەر شەڕە تاقەتپڕووکێنەکەی عێراق-ئێران (١٩٨٠-١٩٨٨) هێندە کاتی خۆی لاوازی کردبێت. پێشهاتەکانی چەند ڕۆژی ڕابردوو ئەگەر دەیان هەکاری لە پشت بووبێت بەڵام هیچیان بە قەد کزبوونی ئێران و نینەکردنی پڕۆکسییەکانی کاریگەریی لەسەر ئەم شکستەی سووریا لەبەرانبەر گرووپە جیهادییە سوننەکانی سووریا نەبووە.
پەیوەندی ستراتیجی ئێران لەگەڵ سووریا دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی شەڕی ئەو وڵاتە لەگەڵ عێراق، کاتێک کە بەجگە لە سووریا هەموو وڵاتانی دیکەی عەرەبی پشتیوانیان لە عێراق دەکرد. گرنگی سووریا بۆ ئێران لەگەڵ دروستکردنی حیزبوڵا لە باشووری لوبنان دەیان هێندە زیادی کرد. سووریا ئەو ڕێڕەوەیە کە هیلالی شیعی تەواو دەکات، هیلالێک کە لە ئێرانەوە دەست پێ دەکات و بە عێراق و سووریا-دا تێپەڕ دەبێت

بۆ باشووری لوبنان. بەو واتایەکی دیکە، ئەو ڕێڕەوەیە کە ئێران چەک و تەقەمەنی پێدا دەگەیەنێتە حیزبوڵا تاوەکوو هەڕەشە لە ئیسرائیل بکات. بەڵام وەک لە ٢٠١١، کاتێک گەڕی یەکەمی شەڕی ناوخۆی سووریا سەری هەڵدا، ئێران هەرچی لە توانایدا بوو خستیە گەڕ بۆ پاراستنی بەشار ئەسەد و ڕژێمەکەی، لەوێشدا سەرکەوتوو بوو.
ئێستا کە گەڕی دووەمی شەڕی ناوخۆی سووریا دەستی پێ کردووە، ئێران هەمان هەوڵ دەدات بەڵام لە پێگەیەکی زۆر لاوازتر. پێگەیەک کە ساڵانێکە کەوتۆتە بن ڕەحمەتی هێزە ئاسمانییەکانی ئیسرائیل. هاوکات، بازووە بەهێزەکەشی، حیزبوڵا، شکاوە، هەر بەناو ئاڵای سپی هەڵنەکردووە، ئەگینا، لانیکەم لە لوبنان، هیچ کاتێک ئاوا پەڕپووت نەبووە. هەر چۆنێک بێت، چاوەڕوانی دەکرێت، ئێران و ئەوەی وەک “بەرەی مقاوەمە” خۆیان دەناسێنن، دووبارە توناکانی خۆیان وەگەڕ بخەن، بۆ ڕزگارکردنی حەلەب-یش نەبێت بۆ پاراستنی ڕژێمەکەی ئەسەد لە دیمەشق، درێخی نەکەن. بەڵام بێ پشتیوانیی ڕووسیا، لەوانەیە نەتوانن ئەمجارە ئەسەد لە داڕمان ڕزگار بکەن.

ڕووسیا و بەرەیەکی دیکەی شەڕ

لە ئەیلوولی ٢٠١٥، تا ئەو کاتەی ڕووسیا هێزی ئاسمانی لە سووریا وەگەڕ نەخست، هەموو چاودێران پێیان وابوو ئەمڕۆ نا سبەی ڕژێمەکەی ئەسەد، سەرەڕای پشتیوانی ئێران و حیزبوڵا، دەکەوێت. ڕووسیای جێگرەوەی یەکێتیی سۆڤیەت لەو ئانوساتدا لە هەموو دنیادا تەنیا لە تەرتوس (شارێکی سووریا لەسەر دەریای ناوەڕاست) بنکەیەکی سەربازیی دەریایی هەبوو، پێشی وابوو بە گەڕانەوە بۆ گۆڕەپانی نێودەوڵەتی وەک زلهێزێک سووریا ئەو بەردەبازەیە کە دەکرێت لێیەوە هەنگاوی دیکە بهاوێت. بەڵام پاراستنی سووریا و ئەسەد ببوون بە ئەولەویاتەکانی فلادیمیر پوتین. بۆ ماوەی پێنج ساڵ، ڕۆژ نەبوو هێزی ئاسمانی ڕووسی لە سووریا چالاکی سەربازی ئەنجام نەدات، تا دەرپەڕاندنی گرووپە جیهادییەکان و نەیارەکانی ئەسەد لە زۆربەی خاکی سووریا، ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی هەسەدە نەبێت لەگەڵ ئیدلیب، کە وەک ئاماژەی پێ کرا، لە پێکهاتنێک لەگەڵ تورکیا کرا بە مۆڵگەی پاشماوەکانی داعش و قاعیدە و جەبهەت ئەلنوسرە، کە دواتر بەشی زۆریان بوون بەو هەیئەت تەحریر شام-ەی ئێستا سەرکردایەتی هێرشەکانی سەر حەلەب و حەما دەکات.
ڕۆژێک دوای هێرش بۆ سەر حەلەب، جارێکی دیکە هێزی ئاسمانی ڕووسیا بەگەڕ کەوتەوە. ڕووسیا، سەرقاڵی شەڕی ئۆکرانیا نەبا، تەواوی تواناکانی خۆی دووبارە لە خزمەت مانەوەی ئەسەد وەکار دەخستەوە، بەڵام ئەمجارە لەوانەیە وەک گەڕی یەکەم نەتوانێت هاوکار بێت. لە

ڕێگەی هێزەوەش نەبێت، ئەگەری زۆرە کە ڕووسیا فشارێکی زۆر بخاتە سەر تورکیا کە ڕێگری لە جیهادییەکان بکات تاوەکوو زیاتر سەرەڕۆیی نەکەن. ئەگەر زۆرە کە تورکیا ئەوە بۆ ڕووسیا بکات، چونکە مانەوە یان ڕمانی ئەسەد بۆ تورکیا سترتیج نییە، لانیکەم لە ئێستادا. ئەوەی گرنگە بۆ تورکیا، فراوان کردنی ناوچەکانی ژێر دەستی پ□کسییەکانییەتی، هەم بۆ ناردنەوەی ژمارەیەکی زۆر لە ئاوارە سوورییەکان کە تا هەڵبژاردنی داهاتوو، ئەردۆگان دەیەوێت لە کۆڵ خۆیانی بکاتەوە چونکە هەستێکی دژە-سووری لە شەقامی تورکیا سەری هەڵداوە. هاوکات، تورکیا لەڕێگەی بەرفراوانبوونی جوگرافیای پ□کسییەکانی دەتوانێت فشاری زیاتر بخاتە سەر ئەسەد کە دەستبەرداری داواکانی تورکیا بێت و پشت لە کورد بکات.
لەم نێوەدا، ڕووسیا دەتوانێت ڕۆڵێکی کاریگەر و یەکلاکەرەوە هەم لە ئاستی دیبلۆماسی، هەم لە ئاسمانی سووریا، ببینێت. ڕۆڵێک کە هیچ بکەرێکی دیکە لەم ساتەدا ناتوانێت جێگرەوەی بێت. لەبەرئەوە، پوتین لە چەند ڕۆژی داهاتوودا ڕۆڵی شادروستکەر (king-maker) دەبینێت.

کورد و هەسەدە

لە گەڕی یەکەمی شەڕی ناوخۆی سووریا، هیچ لایەنێک بە قەد کورد قازانجی نەکردووە. دیارە باجەکەی زۆر قورس بووە، شەهید و بریندارێکی زۆر؛ وێرانبوون و لەدەستدانی بەشێکی زۆر لە ڕۆژاقای کوردستان، وەک عەفرین و سەرێ کانی و گرێ سپی. سەرەڕای ئەمانە، جوگرافیای ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی هەسەدە ئێستاش دوای لە دەستدانی هەندێک ناوچە لە گەڕی دووەمی شەڕی ناوخۆ زۆر گەورەترە لە جوگرافیای ناوچە کوردییەکان. لەم گەڕەدا، تا ئێستا کورد ز□ر□م□ندە لەبەر دوو هۆکاری سەرەکی. یەکەم، ئەو ناوچانەی کە لە دەستی داون زۆنی پچڕپچڕ بوون و تورکیا و پڕۆکسییەکانی هەر زوو بە تەواوی لە ناوچەکانی دیکەی ژێردەسەڵاتی هەسەدە دای□□ین. دووەم، پشتیوانە سەرەکییەکەی کورد لە سووریا، کە ئەمریکایە، بەگشتی لە ڕۆژئاوای فورات کەم بەرگری لە هێزەکانی هەسەدە دەکات و سەرقاڵی دەستاودەستکردنی دەسەڵاتیشن. ئەوە بێجگە لەوەی کە ئەمریکا زیاتر لە دژی بکەرە نادەوڵەتییەکان وەک داعش و گرووپە جیهادییەکانی دیکە بەرگری لە کورد دەکرد، بەڵام ئەمجارە لەبەر ئەوەی جیهادییەکان لەژێر باڵی تورکیا خۆیان حەشار داوە، ئەمریکا خۆی دوور□ پەرێز گرتووە، لانیکەم تا ئێستا.
بۆ کورد گرنگە لەم ئانوساتەدا خۆی لە شەڕی بەرەی ئەسەد-ئێران-حیزبوڵا-مقاوەمە لەدژی بەرەی جەبهەی تەحریر شام و جەیشی سووری

حور و تورکیا بپارێزێت. واچاکە پەنگەی خۆی لە مەنبەج و ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی فورات توند بکات. ئەگەر هەیە کە ئەمریکا و ئیسرائیل هێزەکانی هەسەدە بە دژی بەرەی ئێران و مقاوەمە بەکاربەنن، ئەگەر ئەوە ڕووبدات و زەمانەتی پشتیوانی درێژخایەن لە کورد و ئیدارەی خۆسەری نەبێت، زۆر خراپ بەسەر کورد-دا دەشکێتەوە. خۆ ئەگەر پشتیوانی مسۆگەر بکرێت تێوەگلان لە شەڕ لەگەڵ بەرەی ئێران، لەوانەیە زۆر بە قازانجی کورد کۆتایی بێت.

ئیسرائیل و ئەمریکا

حەماس ئەو گەنگەرەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی هەڵگیرساند، ئیسرائیل و ئەمریکا سوودمەندی سەرەکی بوون لەو گەنگەرە. ئەوەی لە سووریا ئێستا ڕوودەدات، ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، دەرکەوتەی سەرکەوتنەکانی ئیسرائیل و شکستەکانی بەرەی مقاوەمە-یە. ئەو گۆڕەی شەڕی ناوخۆی سووریا ئەگەر بەدەستی ئیسرائیل-یش نەبێت ئەوە بە دەی ئەوە، چونکە دوو بەرە کەوتوونەتە شەڕ لە دژی یەکدی کە هەردووکیان دژی ئیسرائیل-ن. ئیسرائیل حەزناکات هیچ بەرەیەک لەم بەرانە سەربکەوێ، بەڵکوو پێی خۆشە شەڕەکە درێژە بخایەنێت و هەر دوو بەرەکە لاواز و پەرپووت بن. ئەوەی کە ئەمریکا و ئیسرائیل لەم هاوکێشە نوێیە نیگەران دەکات، بالادەستبوونی تورکیا-یە. ئیسرائیل و ئەمریکا حەزناکەن ئەو بۆشاییەی لە ئاکامی لاوازبوونی ئێران هاتەتەگۆڕێ لەلایەن تورکیا-وە پڕ بکرێتەوە.

بەکورتی، گۆڕانکارییەکان و پێشهاتەکان لە سووریا هەم خێران هەم چاوەڕوان نەکراو. بەجگە لەمە، بکەری دیکەش بەجگە لەوانەی باس کران ئەگەر تا ئێستاش لە گەمەکە نەئاڵابن لەوانەیە لە دواڕۆژێکی نزیک تێوەبگلێن، لەوانە سعودیە و ئیمارات. ئوردنیش ئەجگار نیگەرانە لە سەرکەوتنی گرووپە جیهادییەکان چونکە ئەویش وەک سعودیە و ئیمارات دانویان لەگەڵ گرووپە ئیسلامگەراکان، بە توندڕە و میانڕەوەوە، ناکوڵێ. هاوکێشەکان بە کام لادا لار دەبنەوە جارێ دیار نییە، بەڵام ئەوەی زانراوە کە بەرەی ئێران و مقاوەمە لە داشکاندان و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە کوڵاندایە. من زۆر جار گوتومە دەوڵەت لە قەیرانەکاندا لە دایک دەبێت. پرسیارە سەرەکییەکە ئەوەیە، داخۆ کورد چەند ئامادەیە هەم بە قۆزتنەوەی ئەو هەلانەی کە ئەم گۆڕانکاریانە دەیانهێنێ پێش لە ڕۆژاڤا و باشووری کوردستان، هەم بە دروست کردنی دەوڵەت، خەونە گەورەکەی کوردستانیان.